

Кейс-стаді

СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА

досвід упровадження
в містах України

З квітня 2015 року до грудня 2020 року Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади працює над впровадженням в Україні проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який спрямовано на зміцнення муніципального сектору, запровадження ефективного демократичного врядування та пришвидшення економічного розвитку міст.

Це видання підготовано з метою висвітлення досвіду проведення стратегічної екологічної оцінки (CEO), що має бути важливою складовою створення стратегій розвитку міст-партнерів. Уперше фахівці Проекту «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (РЕОП), Проекту «Місцевий економічний розвиток міст України» (МЕРМ) та Проекту ПРОМІС проводили CEO в Україні спочатку для стратегій регіонального розвитку, а потім для стратегій розвитку міст упродовж 2013–2018 років. Матеріал містить огляд необхідності й переваг CEO, розкриває методологію й алгоритм проведення CEO, відображає найкращі українські практики та здобуті уроки.

Зміст видання є виключно думкою авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Міністерства міжнародних справ Канади.

Будь-яку частину цього видання не можна відтворювати або використовувати в жодний спосіб без відповідного посилання на першоджерело й Проект ПРОМІС.

Повне відтворення тексту цього видання в будь-якій формі можливе лише з письмової згоди Проекту ПРОМІС.

У цьому виданні використано фотографії з моніторингових візитів щодо вивчення стану впровадження стратегій розвитку міст, які були розроблені за підтримки Проекту ПРОМІС у містах-партнерах.

© Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2019.

Кейс-стаді

**СТРАТЕГІЧНА
ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА**

досвід упровадження
в містах України

Зміст

1. ЧОМУ ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗБАЛАНСОВАНOSTI ІНТЕГРОВАНО В УСІ ІНІЦІАТИВИ ПРОЕКТУ ПРОМІС?	5
2. ЩО ТАКЕ SEO ТА ЯКІ ПЕРЕВАГИ ВОНА ЗАБЕЗПЕЧУЄ ДЛЯ МІСТ, РЕГІОНІВ І ДЕРЖАВИ?	10
3. ЧОМУ SEO МАЄ СТАТИ НЕВІД'ЄМНИМ КОМПОНЕНТОМ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ І РЕГІОНІВ?	15
4. ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЕФЕКТИВНЕ ЗДІЙСНЕННЯ SEO? МЕТОДОЛОГІЯ, ФОРМАТИ, ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ, АЛГОРИТМ ДІЙ	19
4.1. Як визначити необхідність проведення попередньої оцінки?	20
4.2. Які є формати проведення SEO?	21
4.3. Які чинники є ключовими під час проведення SEO?	22
4.4. Кого потрібно залучити до проведення SEO?	23
4.5. Який алгоритм дій рекомендовано для проведення SEO?	25
5. ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ SEO СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКИХ МІСТАХ	33
6. КЛЮЧОВІ УРОКИ НА ОСНОВІ ЗДОБУТОГО ДОСВІДУ	40

1

ЧОМУ ПРИНЦИПИ

ЕКОЛОГІЧНОЇ

ЗБАЛАНСОВАНОСТІ

ІНТЕГРОВАНО

В УСІ ІНІЦІАТИВИ

ПРОЕКТУ ПРОМІС?

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО)

документів державного планування дає можливість здійснити всебічний аналіз можливого впливу планованої діяльності на довкілля та запобігти або пом'якшити можливі негативні екологічні наслідки. Така оцінка — це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на етапі впровадження стратегічних ініціатив. СЕО можна здійснювати на різних рівнях: міждержавному, національному, регіональному, місцевому.

На сучасному етапі розвитку людства одними з найістотніших проблем є екологічні, які безпосередньо впливають на здоров'я людей і стан довкілля.

1 Про це свідчать дані з порталу КМУ; ознайомитися можна на сайті www.kmu.gov.ua в розділі Новини / Остап Семерак: Прийнято в першому читанні Стратегію державної екологічної політики до 2030 року. Більше про оцінку екологічних умов проживання населення — <http://geomap.land.kiev.ua/ecology-13.html>

В Україні 2/3 населення¹ проживає сьогодні на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, а стан земельних ресурсів і поверхневих водних об'єктів, якість води в них за ступенем забруднення віднесені до забруднених і дуже забруднених. Найбільший вплив на довкілля, як свідчать дослідження українських науковців, спричиняють транспорт, промисловість, енергетика та сільське господарство. А основними причинами істотних екологічних проблем у країні є незмінна з радянських часів система управління, зарегульованість окремих сфер охорони довкілля та природокористування, неналежний моніторинг стану навколишнього середовища, встановлення нереалістичних норм і стандартів, невключення питань довкілля в інші сфери.

Інтеграція екологічної політики в усі аспекти соціально-економічного розвитку територій дасть можливість не лише стабілізувати стан довкілля в Україні, а й перейти до моделі збалансованого (сталого) розвитку. Тому питання екологічної збалансованості лежать в основі кожної з ініціатив Проекту ПРОМІС: усі заходи орієнтовано на концепцію сталого розвитку з аналізом їх на предмет того, чи є ризик негативного впливу на довкілля, як найкраще обмежити цю небезпеку чи уникнути її та як максимізувати можливий позитивний вплив на довкілля.

Фокус Проекту ПРОМІС

Компонент 1:

Запровадження моделі «відкритого врядування», забезпечення прозорості та ефективності ухвалення рішень органами місцевого самоврядування.

Екологічний компонент: просування прозорого та партиципативного процесу ухвалення рішень, що стосуються довкілля.

Компонент 2:

Підтримка розвитку й підвищення ефективності діяльності малих і середніх підприємств.

Екологічний компонент: інтеграція питань екологічної збалансованості в діяльність підприємств, визначення бізнес-можливостей в екологічному секторі.

Компонент 3:

Поліпшення співпраці місцевих, регіональних і центральних органів влади у сфері децентралізації та міжвідомчого діалогу.

Екологічний компонент: найбільша ефективність екологічно збалансованої діяльності досягається за допомогою міжвідомчої співпраці та децентралізації.

У 2013–2014 роках в Україні було вперше проведено SEO для стратегій регіонального розвитку Дніпропетровської та Львівської областей. Це відбулося за сприяння проектів міжнародної технічної допомоги «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (Проект РЕОП) і «Місцевий економічний розвиток міст України» (Проект МЕРМ), які впроваджували відповідно Конференційна рада Канади та Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади.

У жовтні 2016 р. Проект ПРОМІС спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України і Європейською економічною комісією Організації Об'єднаних Націй (скорочено: ЕЕК ООН) у рамках програми «Екологізація економіки у країнах Східного партнерства»² (англійською: EaP GREEN) провели дводенний навчальний семінар із питань практичного застосування SEO. До заходу долучилися 20 посадовців органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з Полтавської, Запорізької, Вінницької та Івано-Франківської областей. Під час семінару учасники детально ознайомилися з:

- процедурою SEO відповідно до вимог законодавства України;
- обраними методологічними підходами SEO;
- процедурою визначення сфери охоплення SEO;
- крім того, обговорили проект Методичних рекомендацій щодо проведення SEO в Україні, посприявши тим самим їх впровадженню.

Надалі більшість учасників тренінгу брали активну участь у проведенні SEO стратегій розвитку міст-партнерів Проекту ПРОМІС.

Протягом 2016–2018 років Проект ПРОМІС ініціював проведення попередньої оцінки (скринінгу), що передувало проведенню повномасштабної SEO, стратегій розвитку восьми міст-партнерів Проекту в чотирьох областях: Запорізькій (для Енергодара та Бердянська), Івано-Франківській (для Долини, Коломиї, Яремче), Полтавській (для Полтави та Миргорода) і Вінницькій (для Ладижина).

А в 2017 році було проведено повноцінні SEO стратегій розвитку для п'яти міст — Запоріжжя, Івано Франківська, Кременчука (Полтавська область), Горішніх Плавнів (Полтавська область) і Хмільника (Вінницька область). SEO для Кременчука, Горішніх Плавнів і Хмільника проводили в партнерстві з Представництвом Фонду імені Гайнріха Бьоля в Україні. Загалом до 2020 року Проект ПРОМІС підтримує проведення SEO в 16 містах-партнерах Проекту.

Досвід, отриманий у процесі SEO стратегій розвитку міст і регіонів протягом 2013–2018 років, можуть використовувати інші міста для реалізації вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

² Програма «Екологізація економіки у країнах Східного партнерства» підтримує потенціал органів влади, що відповідальні за планування в Україні, а також департаментів екології та природних ресурсів, охорони здоров'я обласних державних адміністрацій, які безпосередньо брали участь в реалізації SEO-компоненту Проекту ПРОМІС. Фінансування програми EaP GREEN здійснює Європейська Комісія за спільною участю чотирьох міжнародних організацій: Європейської економічної комісії ООН (ЕЕК ООН), Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Програми ООН щодо навколишнього середовища (ЮНЕП) та Організації Об'єднаних Націй із промислового розвитку (ЮНІДО). Додаткову фінансову підтримку надають інші країни, зокрема Австрія, Норвегія, Швейцарія та Нідерланди.

2

ЩО ТАКЕ **СЕО**
ТА ЯКІ **ПЕРЕВАГИ**
ВОНА ЗАБЕЗПЕЧУЄ
ДЛЯ МІСТ, РЕГІОНІВ
І ДЕРЖАВИ?

5 переваг SEO

Забезпечує високий рівень захисту довкілля

SEO дає змогу визначити, до яких наслідків для довкілля й здоров'я людей може призвести реалізація пропонованих ініціатив, надає відповідальним інституціям чи особам рекомендації щодо пом'якшення цих наслідків і пропонує альтернативні шляхи розвитку.

Сприяє сталому розвитку й екологізації економіки

SEO дає змогу державним органам об'єднати вирішення природоохоронних завдань (як-от збереження біорізноманіття або зниження негативного впливу на клімат) з досягненням економічних цілей.

Підвищує якість програм

SEO спонукає розробників ДДП розглядати весь спектр наслідків і можливостей, щоб обрати оптимальний варіант для збалансованого розвитку міста, регіону чи країни.

Сприяє вдосконаленню системи управління та партнерству влади й громади

SEO передбачає чіткі процедури консультацій і комунікації між ключовими органами влади, представниками бізнесу та громадянського суспільства, що сприяє ухваленню більш обґрунтованих і врівноважених рішень. Проведення SEO сприяє підвищенню загальної прозорості ухвалення стратегічних рішень і дає можливість на ранній стадії планування та розробки ДДП врахувати думки й пропозиції основних зацікавлених сторін.

Запобігає помилкам, які можуть дорого коштувати

SEO допомагає вчасно запобігти екологічно несталім варіантам розвитку та помилкам, які виникають у процесі планування через нехтування охороною довкілля й здоров'ям населення.

ДАГ ХІКМАН
канадський експерт з питань
охорони довкілля

³ ОВНС — оцінка впливу на навколишнє середовище, що є першою стадією розвитку екологічної оцінки. Хоча процедури ОВНС і СЕО досить схожі, вони оцінюють різні види діяльності. ОВНС здійснюють щодо проектної документації чітко визначеної планованої діяльності, що може мати вплив на довкілля (наприклад, будівництво свиноферми, заводу з виробництва акумуляторів, будівництво дороги чи гірськолижної траси). СЕО ж застосовують під час планування майбутньої діяльності (розроблення стратегій, програм і планів, інших документів державного планування) державною владою будь якого адміністративного рівня.

⁴ U.S. National Environmental Policy Act — NEPA;
https://www.whitehouse.gov/sites/whitehouse.gov/files/ceq/NEPA_full_text.pdf

⁵ <https://www.canada.ca>
через пошук / The Cabinet Directive on the Environmental Assessment of Policy, Plan and Program Proposals.

Стратегічна екологічна оцінка є практичним інструментом для реалізації концепції сталого розвитку через врахування екологічних аспектів у процесах ухвалення рішень політичного, економічного й соціального характеру. Поява концепції сталого розвитку пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем, врахування питань охорони довкілля в процесах планування та ухвалення рішень щодо соціально економічного розвитку територіальних одиниць різного масштабу.

Метою СЕО є забезпечення високого рівня охорони довкілля через виявлення й урахування ймовірних екологічних наслідків пропонованих документів державного планування (скорочено: ДДП) задля забезпечення збалансованого розвитку міст і регіонів. Інакше кажучи, СЕО робить ДДП більш «зеленими», що дає можливість зменшити їх негативний вплив на довкілля та покращити не лише стан довкілля, а й здоров'я та безпеку життєдіяльності населення.

«СЕО — це саме серце стратегії збалансованого розвитку. Дивлячись на економіку будь-якої країни, ми аналізуємо, який нинішній стан справ у цій країні. А якщо дивимосся в майбутнє, починаємо розробляти стратегічні плани економічного розвитку. І коли ми проводимо СЕО, то поєднуємо екологічний план із планом економічного розвитку».

У багатьох країнах Європи й Америки досвід реалізації СЕО налічує вже десятки років і підтверджує свою не лише доцільність, а й ефективність для досягнення сталого розвитку та уникнення негативного впливу на довкілля.

США першими застосували ОВНС³.

1969 р. — Закон про національну політику у сфері навколишнього середовища⁴ зобов'язав усі федеральні агенції брати до уваги й оцінювати екологічні наслідки проектів законодавчих документів і проектів господарської діяльності.

Канада — перша країна, яка застосувала повноцінну СЕО.

1990 р. — Директива про екологічну оцінку проектів політик, планів і програм⁵ (оновлена в 1999 році) визначила необхідність розгляду міністерствами та відомствами потенційних впливів на довкілля політик, планів і програм, додатково чітко визначила зобов'язання міністерств і відомств.

1992 р. — Закон про екологічну оцінку⁶ (оновлений у 2012 році) є основою для федеральної практики екологічної оцінки ініціатив у сфері державної політики та розвитку.

1994 р. — створено Канадське агентство з екологічної оцінки.

1995 р.— запроваджено посаду комісара з охорони довкілля та збалансованого розвитку.

У Європейському Союзі 27 країн — членів ЄС застосовують СЕО.

2001 р. — Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище⁷ (Директива СЕО) зобов'язала всі країни ЄС проводити СЕО.

1997 р. — приєднання до Конвенції Еспо⁸.

2008 р. — ратифікація Протоколу про СЕО до Конвенції Еспо.

Чеська Республіка

2000 р. — постанова уряду «Про стратегію регіонального розвитку Чеської Республіки» № 682 встановила керівні вказівки щодо стратегічної екологічної оцінки концепцій регіонального розвитку.

Німеччина

1994 р. — здійснено одну з перших СЕО в країні: на основі комплексного підходу план землекористування міста Ерланген було розроблено в поєднанні з інтегральним ландшафтним планом.

Словаччина

2000 р. — уперше застосовано процедуру СЕО під час розробки територіального плану Братислави.

Португалія

2007 р. — СЕО стратегій, планів і програм набула обов'язкового статусу на законодавчому рівні.

⁶ The Canadian Environmental Assessment Act — CEA; <https://www.canada.ca> через пошук / Canadian Environmental Assessment Act, 2012.

⁷ https://eur-lex.europa.eu/через_пошук/Directive_2001/42/EC <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32001L0042>.

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua> через пошук у базі даних / Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті.

3

ЧОМУ СЕО МАЄ
СТАТИ НЕВІД'ЄМНИМ
КОМПОНЕНТОМ
СТРАТЕГІЧНОГО
ПЛАНУВАННЯ
РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКИХ МІСТ
І РЕГІОНІВ?

Український досвід впровадження СЕО

В Україні основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (Закон від 01.07.2015 р. № 562-VIII), і Директива СЕО, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС⁹.

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua> через пошук у базі даних / Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

До початку 2010-х років в Україні СЕО проводили лише в поодиноких випадках і здебільшого на запит міжнародних донорських організацій, які фінансували розробку стратегічних документів національного чи регіонального значення.

У 2009 році в рамках проекту Програми розвитку та інтеграції Криму Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРІК ПРООН) було здійснено СЕО Стратегії сталого розвитку Бахчисарайського району до 2017 року¹⁰. Основним методом, використаним у процесі СЕО, був метод експертних оцінок.

¹⁰ www.envsec.org у розділі Публікації / Report on SEA of sustainable development strategy for Bakhchisaraysky district.

Пізніше, у 2013 році, у Львівській області було здійснено постпроектну СЕО Проекту обласної програми поводження з твердими побутовими відходами на 2012–2020 роки. У цьому випадку експертів із СЕО не було залучено до процесу розробки цієї програми — вони лише змогли ознайомитися з проектом обласної програми безпосередньо перед ухваленням рішення щодо її затвердження.

У 2013–2014 роках у межах діяльності Проектів РЕОП і МЕРМ було проведено СЕО для стратегій регіонального розвитку Дніпропетровської та Львівської областей. А протягом 2016–2018 років Проект ПРОМІС ініціював проведення скринінгу стратегій розвитку восьми міст у Запорізькій, Івано Франківській, Полтавській і Вінницькій областях. Також у рамках Проекту ПРОМІС було проведено повномасштабні СЕО для п'яти міст: Запоріжжя, Івано-Франківська, Кременчука (Полтавська область), Горішніх Плавнів (Полтавська область) і Хмільника (Вінницька область).

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»

Важливий і прогресивний крок для України — ухвалення 20 березня 2018 р. Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» № 2354-VIII¹¹. Раніше під час розробки державних, місцевих або галузевих програм оцінювали лише можливі економічні переваги того чи іншого шляху розвитку, а відтепер, дотримуючись закону, враховують і наслідки впливу будь-яких ініціатив на довкілля в довгостроковій перспективі.

Відповідно до Закону процедура СЕО має включати: визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби транскордонних), врахування у документі державного планування звіту про результати попередніх етапів, інформування про затвердження документа державного планування.

Закон регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виконання документів державного планування та поширюється на документи державного планування, які стосуються сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою (схеми) та виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності (або які містять види діяльності та об'єкти), щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки, зважаючи на ймовірні наслідки для територій і об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі (далі – території з природоохоронним статусом), крім тих, що стосуються створення або розширення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» визначає СЕО як процедуру визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розробка заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби - транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування та здійснюється у порядку, визначеному цим Законом.

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua> через пошук у базі даних / Про стратегічну екологічну оцінку.

4

ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ

ЕФЕКТИВНЕ

ЗДІЙСНЕННЯ СЕО?

МЕТОДОЛОГІЯ,

ФОРМАТИ,

ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ,

АЛГОРИТМ ДІЙ

4.1. Як визначити необхідність проведення попередньої оцінки?

Перед початком процедури СЕО рекомендовано зробити попередню оцінку (скринінг) проекту документа: визначити, чи підлягає проект стратегії, програми або плану розвитку міста чи територіальної громади процедурі СЕО. СЕО необхідно застосовувати головним чином до тих стратегічних ініціатив, реалізація яких матиме суттєві негативні екологічні наслідки.

У межах Проекту ПРОМІС попередню оцінку можливих наслідків для довкілля від реалізації стратегічних документів розвитку міст і субрегіонів проводили відповідно до Протоколу про СЕО. Для визначення можливих суттєвих екологічних наслідків, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, використовували критерії, представлені в Додатку III до Протоколу про СЕО:

1. Значущість стратегії розвитку міста з погляду необхідності врахування екологічних міркувань, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, у тому числі для сприяння сталому розвитку.
2. Ступінь, у якому стратегія встановлює структуру для проектів та іншої діяльності, або стосовно місця, характеру, масштабів і умов функціонування, або з погляду виділення ресурсів.
3. Ступінь, у якому стратегія впливає на інші стратегії, плани та програми, у тому числі в порядку ієрархії.
4. Екологічні проблеми, зокрема пов'язані зі здоров'ям населення, що стосуються стратегії.

СЕО обов'язково проводиться щодо проектів документів державного планування, які відповідають одночасно двом критеріям відповідно до статті 2 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», а саме: які стосуються сільського господарства, лісового господарства, рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, поводження з відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування або землеустрою (схеми) та виконання яких передбачатиме реалізацію видів діяльності (або які містять види діяльності та об'єкти), щодо яких законодавством передбачено здійснення процедури оцінки впливу на довкілля, або які вимагають оцінки, зважаючи на ймовірні наслідки для територій і об'єктів природно-заповідного фонду та екологічної мережі, крім тих, що стосуються створення або розширення територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

5. Характер таких екологічних наслідків, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, як імовірність, тривалість, частотність, зворотність, розмах і масштаб (наприклад, масштаби географічного району, якого це стосується, або чисельність населення, якого це стосується).
6. Ризики для довкілля, зокрема пов'язані зі здоров'ям населення.
7. Транскордонний характер наслідків.
8. Ступінь, у якому стратегія стосується цінних чи вразливих районів, зокрема ландшафтів, що мають визнаний національний або міжнародний охоронний статус.

4.2. Які є формати проведення СЕО?

Визначення обсягу проведення СЕО залежить від рівня реалізації документа планування, особливостей процесу планування, галузі й етапу оцінювання, часу та доступних ресурсів, а також учасників процесу. Без втрат для якості документа СЕО може відрізнятись для різних міст і регіонів за глибиною дослідження стану довкілля, кількістю залучених зацікавлених сторін, обсягом звітності.

Спрощена форма оцінки (зазвичай триває до 10 днів) — найшвидша та найпростіша форма СЕО, яка передбачає такий алгоритм дій:

- визначити ключові екологічні проблеми (чи завдання збалансованого розвитку);
- оцінити цілі ДДП стосовно цілей СЕО;
- запропонувати заходи з пом'якшення впливів;
- надати пропозиції щодо моніторингу;
- підготувати звіт про СЕО та представити його (для внесення до проектного документа чи для коментарів з боку відповідних органів).

Наступною за часовими рамками та складністю є **частково деталізована СЕО** (строки проведення — до 100 днів), яка передбачає:

- консультації із зацікавленими сторонами для визначення ключових екологічних проблем чи завдань збалансованого розвитку;
- оцінку стану довкілля й тренди, а саме:
 - оцінку цілей ДДП стосовно цілей СЕО;
 - пропозиції щодо заходів із пом'якшення впливів;
 - надання пропозиції щодо моніторингу;
 - підготовку й презентацію звіту про СЕО (для внесення

до проектного документа чи для коментарів з боку відповідних органів);

- презентацію звіту про СЕО для консультацій із громадськістю.

Остання форма — **детальна СЕО** (потребує на реалізацію понад 100 днів), яка містить:

- консультації із зацікавленими сторонами;
- розробку технічного завдання для СЕО та для залучення зацікавлених сторін;
 - визначення ключових екологічних проблем (чи завдань збалансованого розвитку);
- оцінку стану довкілля й тренди;
 - оцінку цілей ДДП стосовно цілей СЕО;
 - оцінку кумулятивних екологічних наслідків із використанням якісних і кількісних методів;
 - пропозиції щодо заходів із пом'якшення впливів;
 - надання пропозиції щодо моніторингу;
 - підготовку й презентацію звіту про СЕО (для внесення до проектного документа чи для коментарів із боку відповідних органів);
- презентацію звіту про СЕО для консультацій із громадськістю.

Обов'язково до СЕО потрібно включати огляд основних екологічних проблем міста чи регіону, щоб допомогти зосередити увагу оцінки на тих складових довкілля, які є найважливішими в цьому просторі в конкретний час. Зазвичай такими складовими є атмосферне повітря, поверхневі та підземні води, ґрунти, відходи, здоров'я населення та біорізноманіття.

4.3. Які чинники є ключовими під час проведення СЕО?

1. **Рівень реалізації стратегічних планів і програм** (національний, регіональний, місцевий).
2. **Особливості процесу планування** (експертний рівень чи досягнення консенсусу за участі громадськості).
3. **Галузь** (енергетика, промисловість, транспорт, управління відходами, використання водних ресурсів, телекомунікації, туризм, землекористування тощо) і **масштаб оцінки** (скринінг, скопінг чи повноцінна оцінка).

4. **Час** (від 10 до 200 днів) і **доступні ресурси** (один експерт чи команда експертів, залучення всіх зацікавлених сторін чи їх представників).
5. **Учасники, залучені до процесу.**

4.4. Кого потрібно залучити до проведення SEO?

Учасники SEO — один із найбільш успішних чинників ефективності. Підхід Проекту ПРОМІС передбачає співпрацю, активне залучення громадськості й зацікавлених осіб на всіх етапах проведення SEO. Лише так можливо зрозуміти, як певна ініціатива може вплинути на життя людей і що можна зробити задля обмеження негативного впливу на довкілля. Тому завдяки SEO громадськість має можливість не тільки отримати доступ до інформації про стан довкілля в містах і ключові екологічні проблеми, а й брати участь у прийнятті управлінських рішень із питань, що стосуються довкілля.

«Цінність SEO полягає в тому, що громадськість отримує можливість брати участь у прийнятті управлінських рішень із питань, що стосуються довкілля й розвитку території загалом. Отже, у мешканців і мешканок з'являється досвід і формується звичка цікавитися життям громади та долучатися до нього. Якщо процес SEO організований належним чином, довіра до влади зростає, і населенню хочеться брати участь і в інших політично активних процесах, адже результат співпраці влади й громади стає відчутнішим».

“

ОКСАНА АЛІЄВА
координаторка програми
«Зміни клімату і енергетична
політика» Фонду Гайнріха
Бьоля

Учасники SEO

Орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, який є відповідальним за розробку ДДП розвитку міст і територіальних громад і здійснює загальне керівництво й контроль за їх виконанням (далі – замовник)

Функції в процесі SEO

забезпечує здійснення SEO проекту стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади;

здійснює інформування та забезпечує вільний доступ до інформації у процесі SEO;

забезпечує своєчасні та ефективні можливості для участі громадськості в SEO проекту стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади;

враховує в проекті стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади звіт про SEO та результати громадського обговорення й консультацій;

здійснює у межах компетенції моніторинг наслідків виконання проекту стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади для довкілля, у тому числі для здоров'я населення;

забезпечує фінансування здійснення SEO.

Фізична або юридична особа, яка може залучатися замовником до виконання СЕО чи окремих її етапів

здійснює процедуру СЕО чи окремі її етапи, керуючись законодавством України, цими рекомендаціями та договором із замовником.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки

здійснює методичне керівництво та методологічно-консультативне забезпечення з питань СЕО;
розробляє нормативно-методичні документи з питань СЕО;
узагальнює практику здійснення СЕО, застосування новітніх методів екологічної оцінки.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері охорони здоров'я

розробляє нормативно-методичні документи з питань СЕО.

Обласні, Київська міська державні адміністрації (підрозділи з питань охорони навколишнього природного середовища та з питань охорони здоров'я)

надають зауваження та пропозиції до заяви про визначення обсягу СЕО проекту стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади;
надають зауваження і пропозиції до стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади та звіту про СЕО;
залучають інші органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, спеціалістів і науковців до консультацій, що проводяться відповідно до статті 13 Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Одна чи більше фізичних або юридичних осіб, їх об'єднання, організації або групи, зареєстровані на території, на яку поширюється дія стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади

надає зауваження й пропозиції до заяви про визначення обсягу СЕО;
надає зауваження й пропозиції до стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади та звіту про СЕО.

4.5. Який алгоритм дій рекомендовано для проведення SEO?

Фахівці Проекту ПРОМІС розробили методологію SEO, яку було застосовано в містах партнерах. На основі застосування цієї методології було підготовлено практичний посібник для посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, який містить методичні рекомендації для проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування (далі — Методичні рекомендації). Метою є сприяння місцевим органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування, які розробляють та/або затверджують стратегічні й програмні документи розвитку територіальних громад, у проведенні стратегічної екологічної оцінки цих стратегічних і програмних документів відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Методичні рекомендації ґрунтуються на Методичних рекомендаціях із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, попередньо затверджених у 2018 році, а також на практичному досвіді проведення в Україні стратегічної екологічної оцінки стратегій регіонального розвитку для понад 12 міст. Саме за цією методологією у 2013–2014 рр. було проведено SEO для Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року та Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року.

«Використовуючи рекомендації Проекту ПРОМІС місто може здійснювати SEO самостійно, без попереднього тренінгу. Ми спостерігаємо, що вже досить багато людей ознайомилися з нещодавно прийнятим Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» та досить непогано в ньому орієнтуються. Тому разом із нашими рекомендаціями їм буде нескладно здійснити SEO. Читаючи звіти про SEO на сайті Міністерства екології та природних ресурсів України я бачу, що в них вже використовуються деякі аспекти, які включені в нашу методологію».

Проект ПРОМІС використовував методологію проведення SEO, етапи якої дещо відрізняються від зазначених у Законі України «Про стратегічну екологічну оцінку», що було обумовлено необхідністю узгодження етапів процесу стратегічного планування з етапами процесу SEO. Особливістю цієї методології було створення на підготовчому етапі робочої групи із SEO, яку формували з представників органів місцевої влади, експертів з охорони довкілля, науковців, представників громадськості та інших зацікавлених сторін.

Розробка стратегії розвитку міста та проведення SEO відбувалися як паралельні процеси, тому важливим моментом було забезпечити координацію між групою, яка розробляла проект стратегії, і робочою групою із SEO.

ГЕННАДІЙ МАРУШЕВСЬКИЙ
консультант Проекту ПРОМІС
з питань охорони довкілля

Відповідно до статті 9 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» етапами здійснення SEO є:

1. визначення обсягу SEO;
2. складання звіту про SEO;
3. проведення громадського обговорення та консультацій;
4. врахування звіту про SEO, результатів громадського обговорення та консультацій;
5. інформування про затвердження документа;
6. моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Етап 1

Підготовчий

- 1.1. **Рішення про проведення SEO** має ухвалити орган місцевого самоврядування.
- 1.2. **Формування робочої групи** із SEO та забезпечення її постійної взаємодії з усіма розробниками стратегії розвитку міста. Така група формується з: представників органів центральної влади та місцевого самоврядування, експертів з охорони довкілля, науковців, бізнесу, громадськості, ЗМІ та інших зацікавлених сторін. Робочій групі потрібно забезпечити вільний доступ до інформації та можливість давати коментарі й рекомендації розробникам стратегії.
- 1.3. **Визначення кола органів влади, які братимуть участь у консультаціях.** SEO передбачає проведення консультацій із природоохоронними органами та інституціями охорони здоров'я, яким має бути надано можливість прокоментувати проект стратегії та екологічний звіт.
- 1.4. **Визначення кола зацікавлених сторін і необхідного ступеня залучення громадськості** до консультацій і участі.

Успішна й ефективна участь громадськості є важливою складовою для успіху SEO. Проект стратегічного документа й екологічний звіт мають бути своєчасно доведені до відома громадськості. Зацікавленим представникам громадськості потрібно надати можливість висловити свою думку щодо проекту стратегії, плану або програми, а також щодо екологічного звіту. До громадськості в процесі SEO слід звертатися якомога раніше, а в ідеалі — на момент формування робочої групи із SEO. Участь громадськості на цьому ранньому етапі свідчитиме про суспільний інтерес до SEO, підвищить прозорість процесу, забезпечить можливість виявлення потенційного конфлікту інтересів різних соціальних груп, а також гарантуватиме розгляд пріоритетних для громадськості питань. Визначаючи коло зацікавлених сторін, необхідно звернути увагу на соціальні групи, які потенційно можуть постраждати від погіршення стану довкілля, і тих, для кого збереження довкілля є одним з основних видів діяльності (науковці, представники громадських організацій екологічного спрямування, освітяни).

¹² З текстом Конвенції можна ознайомитися на веб-сайті <https://zakon.rada.gov.ua> через пошук у базі даних / Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція).

- 1.5. **Інформування громадськості.** Вимоги до інформування громадськості сформульовано в статті 5 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція¹²). Публічність і прозорість рішень є важливою складовою на всіх етапах SEO та стратегічного планування розвитку міста чи регіону, тому на підготовчому етапі необхідно проінформувати громадськість про початок процесу SEO й формування робочої групи.

Етап 2

Визначення сфери охоплення СЕО

- 2.1. **Визначення ключових екологічних проблем.** Огляд екологічних проблем необхідний для фокусування робочої групи із СЕО на найбільш пріоритетних для міста чи регіону складових довкілля. Рейтинг цих проблем можна визначити за допомогою експертного опитування чи більш широкого соціологічного опитування.
- 2.2. **Визначення просторових і часових меж оцінки.** Просторовий масштаб оцінки має охоплювати природні, соціально-економічні та культурні ресурси, а також взаємозв'язки між ними, практику землекористування, на яку потенційно може вплинути будь-який із розроблених альтернативних сценаріїв.
- 2.3. **Проведення консультацій** із природоохоронними органами та інституціями охорони здоров'я щодо того, яка інформація має бути у звіті про СЕО.

Етап 3

Оцінка екологічної ситуації на території міста чи регіону

- 3.1. **Збір та аналіз інформації** про поточний стан складових довкілля, включаючи значення ключових екологічних показників.

Необхідно визначити складові довкілля (як екологічні, так і соціально-культурні), на яких буде зосереджено увагу СЕО. Після цього ідентифікують ключові показники, що характеризують стан цих складових: показники якості води, стану здоров'я населення, стану атмосферного повітря, ситуації з відходами, стану зелених насаджень тощо. Зібрана інформація дасть можливість оцінити поточний стан довкілля.
- 3.2. **Проведення SWOT-аналізу** з точки зору екологічної ситуації.

SWOT-аналіз дає можливість виявити сильні та слабкі сторони екологічної ситуації в місті чи регіоні, а також можливості й загрози, які впливатимуть на ситуацію з довкіллям. Усе це сприяє пошуку максимально ефективних способів зменшення негативного впливу планованої діяльності на довкілля.
- 3.3. **Проведення аналізу трендів стану довкілля.** Якісна оцінка екологічних проблем розвитку міста чи регіону в минулому з наголосом на головних тенденціях та очікуваних

проблемах є основою для початку розробка документації щодо СЕО. У багатьох випадках 50 % і більше загального часу на проведення СЕО витрачається саме на визначення базового рівня стану довкілля. Разом із тим такий аналіз дає змогу оцінити альтернативи пропонованій стратегії розвитку міста чи регіону, обумовлені об'єктивними тенденціями зміни стану довкілля.

Етап 4

Проведення СЕО

4.1. Оцінка ступеня врахування регіональних екологічних цілей у стратегічних й оперативних цілях стратегії (цільовий аналіз).

Робоча група із СЕО оцінює ступінь врахування природоохоронних регіональних цілей у рамках пропонованої стратегії розвитку. Для цього використовують екологічне законодавство, регіональні стратегічні документи та наявні екологічні програми.

4.2. Проведення консультацій із громадськістю щодо екологічних цілей.

Результати оцінки ступеня врахування регіональних екологічних цілей потрібно обговорити з громадськістю, щоб зібрати зауваження й пропозиції та врахувати їх в документації із СЕО.

4.3. Визначення можливих чинників змін антропогенного та природного характеру.

Чинники змін у місті чи регіоні можуть бути антропогенними (наприклад, вилучення природних ресурсів, забруднення середовища промисловими й побутовими відходами) або природними (наприклад, дефіцит природних ресурсів, зростання вартості енергії), сюди ж часто зараховують і регіональну політику та управлінські дії. Зміни в екологічній ситуації в регіоні часто обумовлені синергетичною взаємодією економічних, адміністративних, демографічних і соціально-культурних чинників, а також рівнем розвитку промисловості, сільського господарства, науки й технологій. Найчастіше на довкілля впливають:

- розширення або скорочення певних галузей економіки (особливо, коли йдеться про гірничодобувну промисловість, енергетику, сільське господарство, переробну промисловість, лісове господарство);
- зміна моделей міського та сільського розвитку;
- розширення або звуження взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом і громадськими організаціями;
- зміни чисельності населення в місті чи регіоні;
- зміни в практиці землекористування.

Важливо також виокремити впливи локального рівня й такі, що пов'язані з регіональними, національними та глобальними впливами й визначаються національною політикою, міжнародними угодами (спрямованими, наприклад, на збалансований розвиток, збереження біорізноманіття, протидію зміні клімату).

4.4. Проведення оцінки впливу стратегії розвитку міста чи регіону на складові довкілля, стан здоров'я й добробут населення.

У випадку, коли стратегією передбачено конкретні заходи й проекти, що мають територіальну прив'язку, робоча група із СЕО оцінює вплив запропонованих ініціатив на складові довкілля (атмосферне повітря, воду, ґрунти, природні ресурси, флору й фауну), а також на стан здоров'я та добробут населення (соціально економічні наслідки, поводження з відходами, транспорт, розвиток інфраструктури, естетичні характеристики території, використання ландшафтів для рекреаційних цілей). Якщо неможливо чітко визначити територіальну прив'язку конкретних заходів і проектів, оцінка впливів стратегії ґрунтується на експертній оцінці членів робочої групи із СЕО. Для оцінки впливу можна використовувати контрольні переліки та матриці взаємодій, конфліктів і синергізмів. При цьому оцінюють прямі, непрямі, другорядні, сукупні, синергетичні, короткотермінові, тимчасові та довготривалі впливи.

Етап 5

Розробка документації із СЕО та передання її на затвердження

5.1. Підготовка звіту про СЕО та рекомендацій щодо запобігання потенційним негативним наслідкам для довкілля та здоров'я населення, які можуть бути результатом реалізації стратегії, і щодо їх скорочення або пом'якшення.

Усі етапи проведення СЕО має бути відображено у відповідному звіті. На основі проведеного аналізу робоча група готує рекомендації щодо запобігання потенційним негативним наслідкам для довкілля та здоров'я населення, які можуть бути результатом реалізації стратегії, і щодо їх скорочення або пом'якшення. Під час розробки стратегій розвитку міст і регіонів альтернативні стратегії зазвичай не розглядають. Частіше використовують більш гнучкий підхід, що передбачає аналіз різноманітних сценаріїв у межах однієї стратегії. Тому на основі запропонованих рекомендацій можна розробити один або кілька альтернативних сценаріїв реалізації стратегії.

Важливою особливістю звіту про SEO є те, що в ньому потрібно приділяти рівноцінну увагу як запропонованому проекту стратегії, програми чи плану, так і раціональним альтернативним варіантам. У процесі розробки документа державного планування можна розглядати такі альтернативні варіанти:

1. Альтернативні цілі та пріоритети, на досягнення яких спрямовано документ планування. Зазвичай такі варіанти пропонують той чи інший принциповий підхід до задоволення потреб у розвитку, а також загальні напрями бажаного розвитку (наприклад, сценарії розвитку).
2. Альтернативні варіанти діяльності, спрямованої на досягнення обраних цілей або пріоритетів. У цьому випадку альтернативи можуть містити подібний блок цілей, але відрізнятися різними напрямками економічного (зокрема, і промислового) та соціального розвитку.
3. Альтернативні варіанти умов здійснення запропонованої діяльності. Це варіанти заходів, що спрямовані на забезпечення максимально можливого позитивного впливу документа планування та зведення до мінімуму (запобігання, зменшення, пом'якшення) його негативного впливу. У цьому випадку альтернативи можуть ґрунтуватися на єдиних напрямках розвитку та пріоритетних проектах і відрізнятися їх просторовим розташуванням і різним режимом землекористування.

У процесі розробки документа планування не слід обмежуватися альтернативними варіантами, виробленими в межах самого цього процесу. Джерелом цілей і пріоритетів для стратегії, програми чи плану розвитку територіальної громади можуть слугувати регіональні стратегії розвитку. У деяких випадках влучні ідеї та ініціативи можна почерпнути зі стратегій іноземних міст, що схожі за соціально-економічними параметрами, географічними показниками й ключовими видами господарства.

Альтернативи доцільно визначати так, щоб вони відрізнялися одна від одної та демонстрували відмінності в імовірних наслідках для довкілля, зокрема й здоров'я населення. Варто зазначити, що обрані альтернативи не обов'язково взаємовиключні — часто вони, навпаки, взаємодоповнювальні. Результатом аналізу альтернатив є їх ранжування й опис з погляду ймовірного впливу на довкілля, обґрунтування вибору.

5.2. Обговорення документації, збір і врахування пропозицій зацікавлених органів влади та громадськості.

Обговорення документації є суттєвою складовою SEO, оскільки дає змогу не лише ознайомити громадськість із результатами SEO, а й зібрати пропозиції зацікавлених сторін.

5.3. Розробка остаточного проекту документації із SEO та передання її до міської, обласної, районної ради для розгляду й ухвалення.

Робоча група із СЕО забезпечує врахування у звіті рекомендацій усіх зацікавлених сторін, залучених до процесу. Невраховані рекомендації також потрібно відобразити в документації із СЕО з поясненням причин неврахування. Звіт про СЕО необхідно передати органам влади для розгляду й ухвалення.

5.4. **Забезпечення доступу громадськості** до розробленої документації.

Розроблену документацію із СЕО має бути розміщено на веб-сайті місцевої влади поряд із затвердженою стратегією розвитку міста чи регіону, щоб будь-хто із зацікавлених у таких даних мав до них вільний доступ.

Етап 6

Моніторинг фактичного впливу впровадження стратегії на довкілля

6.1. **Створення системи моніторингу й оцінки впливу** стратегії на довкілля.

Документація із СЕО має містити пропозиції щодо організації системи моніторингу впливу впровадження стратегії розвитку міста чи регіону на довкілля. Ця система має враховувати той факт, що планування розвитку — це поступовий процес, який залежить від розробки та схвалення стратегії, відбору проектів і програм з її реалізації, моніторингу фактичного впливу та запуску нового циклу планування. СЕО має бути складовою частиною всіх цих етапів планування. Через це перебіг реалізації стратегії необхідно контролювати з урахуванням: 1) показників, які характеризують виконання природоохоронних заходів під час реалізації стратегії; 2) результатів ОВНС окремих проектів, які виконуватимуться в рамках стратегії. Результати такого моніторингу необхідно буде враховувати під час оновлення стратегії або підготовки нових стратегічних документів.

6.2. **Утворення робочого органу з моніторингу впливу стратегії** на довкілля.

Для моніторингу впливу стратегії на довкілля потрібно створити робочий орган. Цей орган може функціонувати й у складі робочої групи з моніторингу стратегії. До його складу можуть увійти члени робочої групи із СЕО, зокрема представники громадськості. Робочий орган із моніторингу має забезпечити доступ громадськості та органів влади до результатів моніторингу.

5

ДОСВІД

ПРОВЕДЕННЯ СЕО

СТРАТЕГІЙ

РОЗВИТКУ В

УКРАЇНСЬКИХ

МІСТАХ

Запоріжжя

¹³ <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Zaporizhzhya.pdf>

У 2017 році завдяки СЕО Стратегії розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року¹³ екологічний напрям було визначено як окремий стратегічний напрям розвитку міста.

Оскільки залучення громадськості на всіх етапах стратегічного планування є одним із ключових принципів СЕО, міська влада Запоріжжя залучила до робочої групи представників усіх зацікавлених сторін. Тож до її складу ввійшли: представники громадськості, екологічних організацій, депутатського корпусу та виконавчого комітету міської ради, бізнесу, освітяни, науковці — загалом 48 осіб. Додатково в процесі екологічної оцінки брали участь зацікавлені містяни, представники громадських екологічних організацій і незалежні експерти, що продемонструвало неабияку зацікавленість мешканців Запоріжжя в покращенні екологічної ситуації свого індустріального міста. Зважаючи на те, що в Запоріжжі цю процедуру проводили вперше й вона викликала чимало запитань, фахівці Проекту ПРОМІС допомогли учасникам робочої групи розібратися в методології проведення СЕО.

ІРИНА ПІРОГОВА
голова Запорізької обласної організації Всеукраїнської екологічної ліги

«На відміну від оцінки впливу на довкілля — де зараз формується абсолютно хибна практика не лише нехтування громадською думкою, а й відверте ігнорування інтересів взаємозв'язку довкілля та економіки — СЕО є більш публічною та прозорою процедурою. У випадку Запоріжжя така оцінка дозволила залучити вмотивованих і фахових представників громади як на рівні дискусій і винесення пропозицій, так і їх втілення. Позитивним є той факт, що робоча група з проведення СЕО складається з великої кількості представників громадських організацій, місцевих експертів і активістів, які щиро зацікавлені в безпечному та здоровому довкіллі, а отже маніпулювати їхньою думкою практично неможливо. Також СЕО дає змогу системно підходити до розробки програм і планування на місцевому рівні. Що важливо і раджу іншим містам — для якісної та плідної роботи потрібна підготовка. І це абсолютно природно, адже така оцінка проводиться вперше й часто об'єднує осіб, які не мають попереднього досвіду співпраці між собою».

Екологічна громадськість під час проведення СЕО в Запоріжжі була надзвичайно активною. У процесі діяльності робочої групи із СЕО між представниками влади, бізнесу й громадськості відбувався постійний діалог, який допоміг вивести важливі екологічні питання на новий рівень конструктивного розуміння. Одним із питань, ініційованих спочатку підприємствами, а потім і громадськістю, стало питання екологічних податків: якщо підприємство сплачує екологічний податок, то ці кошти обов'язково має бути спрямовано безпосередньо на захист довкілля. І оскільки щорічно підприємства вносять до місцевого бюджету Запоріжжя значні суми коштів у вигляді специфічних податків, інформація про використання місцевого бюджету повинна бути публічною.

Під час проведення аналізу ймовірних негативних наслідків

для довкілля від реалізації стратегії розвитку міста було запропоновано ряд оперативних завдань, реалізація яких покликана покращити екологічну ситуацію. У підсумку своєї роботи робоча група за допомогою експертів Проекту ПРОМІС підготувала Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року¹⁴.

Після розгляду розробники Стратегії розвитку міста Запоріжжя на період до 2028 року врахували більшість пропозицій, запропонованих робочою групою із SEO, тож вони вже перебувають у процесі імплементації. Експерти врахували пропозиції представників громадськості міста та включили до стратегічних напрямів стратегії окремий екологічний напрям «Місто здорового довкілля та ресурсозбереження».

«Як тільки ми сформулювали стратегічні напрями, наша точка зору як експертів була така, що питання екології настільки важливі для Запоріжжя, що немає сенсу виділяти окремий екологічний напрям. Усі одностайно погодились: заходи, пов'язані зі збереженням довкілля, мають бути наявні в кожному стратегічному напрямі. Однак протягом всього процесу розробки стратегії громадськість наполягала на тому, щоб виділити всі заходи, що стосувалися екології, в окремий напрям — у результаті він поєднав усі заходи, які стосуються охорони довкілля в абсолютно різних галузях: міське господарство, освіта, транспорт, промислове виробництво».

Разом із появою окремого екологічного напрямку в Стратегії розвитку Запоріжжя до наслідків проведення SEO можна зарахувати й створення неформального об'єднання містян «Екокоаліція Запоріжжя». Початковою метою об'єднання було лобювання внесення екологічного напрямку до стратегії розвитку, а тепер активісти займаються проведенням громадських слухань із питань моніторингу повітря в місті. Отже, проведення SEO дало місту змогу подивитися на довкілля не лише як на ресурс, а і як на пріоритетний для жителів Запоріжжя чинник розвитку міста.

Івано-Франківськ

В Івано-Франківську стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року¹⁵ було проведено у 2017 році. До складу робочої групи із SEO ввійшли представники міської влади, екологічних громадських організацій, наукових установ і експертного середовища. Загалом над SEO понад два місяці працювали 23 фахівці. Мешканці міста мали можливість ознайомитися з проектом звіту про SEO та за допомогою офіційного сайта Івано-Франківської міської ради внести до нього свої пропозиції й доповнення¹⁶.

Ключовою екологічною проблемою міста є забруднення повітря викидами автотранспорту — майже 96 % від усіх викидів. Особливо ця проблема стосується центральної частини Івано Франківська. Пропускна спроможність вуличної

¹⁴ https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_4_e.pdf

ЛАРИСА ОЛЕНКОВСЬКА
виконавчий директор
Херсонського відділення
Асоціації міст України

¹⁵ <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-IF.pdf>

¹⁶ <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Report-Strategic-Ecological-Evaluation-IF.pdf>

мережі не відповідає інтенсивності транспортних потоків та, крім того, не витримує навантаження з боку транзитних потоків, що йдуть центром міста.

Аналіз екологічної ситуації визначив такі основні виклики: відсутність оновленого генерального плану міста, нерегульована забудова та недостатня кількість зелених зон, недостатня транспортна інфраструктура (паркінги, вело- та пішохідні зони, сучасний громадський транспорт), проблема розміщення й переробки твердих побутових відходів. Також СЕО звертає увагу на недостатню площу зелених насаджень: частка зелені становить лише 18 % від загальної території міста, попри норму 40–60 %. В Івано-Франківську утворюються та накопичуються досить великі обсяги побутових відходів, але при цьому фактично немає механізму їх ефективного розміщення й захоронення.

“

ЗИНОВІЙ НИКОРАК
начальник відділу
енергозбереження та екології
Управління економічного
та інтеграційного розвитку
виконавчого комітету
Івано-Франківської міської
ради

«СЕО суттєво вплинула на хід формування стратегії розвитку міста. На сьогодні для міста є нагальним вирішення таких проблем, як: поводження з твердими побутовими відходами, переробка відходів виробництва води, забруднення атмосфери транспортними та промисловими викидами. Завдяки СЕО до Стратегії розвитку Івано-Франківська на період до 2028 року ввійшли заходи, які не повинні справляти негативний вплив на стан довкілля міста. І це дійсно актуальний план дій міста. Наприклад, збільшення частки комунального електричного транспорту та збільшення площі зелених зон міста — це саме ті заходи, які потрібні й будуть впроваджені в Івано-Франківську вже цього року».

Сучасне, чисте, зелене, енергоефективне, комфортне для життя місто з розвинутою інфраструктурою, зручною для мешканців та гостей — таким бачать Івано-Франківськ у майбутньому його мешканці. Саме тому один зі стратегічних напрямів сформульовано як «Місто енергоефективної та дружньої до довкілля інфраструктури», щоб максимально спрямувати зусилля на покращення екологічної ситуації в місті.

“

АНДРІЙ ЗАЛУЖНИЙ
консультант Проекту ПРОМІС

«СЕО дозволяє побачити, які виклики є в контексті екології, як мінімізувати їх негативний вплив, які дії потрібно зробити на випередження або задля оптимізації наявних загроз. Команда, яка займалася СЕО, для ґрунтовності дослідження окремо проводила зустрічі з представниками різних груп населення Івано-Франківська, а на фінальному етапі підготовки стратегії надала свій звіт із рекомендаціями для внесення їх до стратегії. Фактично ми максимально включили в стратегію розвитку Івано-Франківська ці побажання робочої групи із СЕО як на рівні індикаторів, так і на рівні оперативних цілей».

Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року передбачає покращення якості атмосферного повітря за рахунок впровадження сучасної комплексної транспортної системи, збільшення парку громадського електротранспорту та розвитку велосипедної інфраструктури. Передбачено також будівництво, реконструкцію, облаштування парків і скверів, збереження й розширення площі озер. Крім того, передбачено

дії задля зменшення обсягів утворення твердих побутових відходів і зростання обсягів їх переробки.

Додатково для Івано-Франківська вкрай важливими є розробка та запровадження правил забудови центральної частини міста. З 2019 року до містобудівних умов і обмежень на будівництво багатоквартирних житлових будинків унесено обов'язковість облаштування підземних контейнерних майданчиків для сміття. У контексті будівництва муніципальних паркінгів буде розроблено схему й електронну мапу місць паркування, створено мобільний додаток із переліком вільних місць для паркування в реальному часі.

Кременчук

У листопаді 2017 р. фахівці Проекту ПРОМІС презентували Звіт про СЕО Стратегії розвитку міста Кременчука до 2028 року. Документом визначено 19 ключових проблем щодо екологічної ситуації в місті. Головною проблемою визнано забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств й автотранспорту.

Високий рівень концентрації промислових об'єктів у місті, специфічна структура промислового виробництва з високим зосередженням екологічно небезпечних виробництв, відсутність належних природоохоронних систем — усе це зумовлює нині в Кременчуці підвищений рівень забруднення довкілля й дефіцит водних ресурсів.

На початковому етапі проведення СЕО найскладнішим для робочої групи виявилось охопити загалом сферу застосування та прийняти методологію роботи. Тому експерти Проекту ПРОМІС консультували робочу групу щодо порядку й інструментів здійснення СЕО.

До складу спеціальної робочої групи ввійшли майже 30 осіб, серед яких: представники виконавчого комітету Кременчуцької міської ради на чолі з першим заступником міського голови, представники комунальних підприємств, міських підрозділів державних служб, проектних і громадських організацій екологічного спрямування, депутати Кременчуцької міської ради та колектив науковців природничих факультетів Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського. До процесу СЕО активно долучились, зокрема, 8 місцевих екологічних організацій, активісти яких активно брали участь в обговоренні та наданні пропозицій.

Робоча група із СЕО проаналізувала відповідність цілей Стратегії розвитку міста Кременчука регіональним екологічним цілям, а також надала рекомендації стосовно додаткових оперативних завдань, які можуть суттєво посприяти досягненню оперативних цілей стратегії розвитку міста.

НАТАЛЯ БОЙКО
виконавчий директор
Луганського регіонального
відділення Асоціації міст
України

¹⁷ <http://pleddg.org.ua/ua/strategii-rozvitku-mist/>

«Як на мене, СЕО сприяє ефективній реалізації ініціатив із місцевого розвитку, забезпечуючи інтеграцію пріоритетів екологічної збалансованості до розвиткових ініціатив. Навіть після визначення можливих позитивних і негативних впливів, у разі необхідності, стратегію розвитку міста в будь-який момент можна доопрацювати, адже це гнучкий план розвитку громади Кременчука. З нашого досвіду, СЕО мала винятково позитивний вплив на загальний процес стратегічного планування розвитку міста, оскільки усвідомлено сприймалася як прекрасний інструмент запобігання появі негативних впливів на довкілля, а отже поліпшення якості життя мешканців Кременчука».

Бачення стратегії розвитку міста¹⁷ передбачає впровадження сучасних технологій у галузі збереження довкілля. Одним зі стратегічних напрямів розвитку є «Енергоефективне та екобезпечне місто», який спрямований на покращення екологічного стану території міста та зменшення антропогенного навантаження на довкілля.

Поки природоохоронні ініціативи, запропоновані в рамках СЕО, перебувають на стадії виконання, місто вже успішно реалізувало заходи місцевих програм з охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, а представники громадських організацій подали чимало екологічних проектів до плану реалізації стратегії розвитку міста. Місто розробило проект екологічної мережі Кременчука, у якому визначено буферні зони для забезпечення охорони ключових територій і екокоридорів мережі, виділено відновлювальні території, окреслено перспективи розвитку екомережі міста, що допоможе припинити втрати біорізноманіття. Крім того, затверджено Порядки здійснення оперативного контролю за забрудненням атмосферного повітря та реагування в період несприятливих метеорологічних умов на території міста, що зобов'язує промислові підприємства вжити заходів щодо регулювання викидів забруднюючих речовин у період несприятливих метеорологічних умов і дає змогу інформувати населення про несприятливі метеорологічні умови.

ОЛЕКСІЙ ФЕДЮН
начальник відділу екологічної
безпеки виконавчого комітету
Кременчуцької міської ради

«У період, коли державою активно проводяться зміни екологічного законодавства та адаптація його до законодавства Європейського Союзу, СЕО набуває все більшого значення. Суттєвою перевагою проведення СЕО Стратегії розвитку міста Кременчука на період до 2028 року стала можливість сформулювати коло екологічних проблем безпосередньо для нашого міста та врахувати всі напрями їх вирішення, за допомогою досвідчених фахівців визначити їх пріоритетність. У подальшому врахування означених екологічних питань при соціально економічному розвитку міста має призвести до запобігання або принаймні пом'якшення екологічних наслідків»

6

КЛЮЧОВІ УРОКИ

НА ОСНОВІ
ЗДОБУТОГО
ДОСВІДУ

Украї важливо із самого початку ретельно поєднувати процеси планування та проведення СЕО. СЕО рекомендовано проводити на ранніх етапах процесу розробки проекту ДДП (до подання його для затвердження), коли відбувається розгляд усіх альтернатив і варіантів дій. У процесі здійснення СЕО доцільно оцінити обґрунтоване коло альтернатив і визначити найоптимальніший сценарій для забезпечення максимально можливого рівня збереження довкілля та здоров'я населення.

Для проведення СЕО необхідні додаткові фінансові ресурси. Проведення СЕО потребуватиме коштів державного та місцевих бюджетів, адже саме державні органи й органи місцевого самоврядування є замовниками планів, програм і стратегій. У країнах ЄС фінансові затрати на СЕО становлять приблизно 7-10 % кошторису розробки плану чи програми. Наприклад, в Естонії проведення однієї СЕО коштує від 4 до 30 тис. євро, в Угорщині — від 20 до 40 тис. євро. Це прямі видатки замовників. Отриманий досвід може допомогти здійснювати майбутнє планування ефективніше й заощаджувати кошти в перспективі.

Для досягнення успіху важливою є повна політична підтримка СЕО з боку місцевих органів влади. Локальні владні інституції відіграють значну роль під час проведення СЕО. Адже від політичної волі органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування залежить буквально кожний етап СЕО — починаючи з ухвалення рішення про проведення оцінки та її фінансування та закінчуючи загальним керівництвом і врахуванням результатів СЕО в проектах ДДП.

Повна підтримка й участь місцевих експертів має вирішальне значення. Залучення до процесу СЕО тих зацікавлених місцевих фахівців, для кого збереження довкілля є одним з основних видів діяльності, є запорукою якісного кінцевого продукту. Під час проведення СЕО доцільно використовувати прості та доступні аналітичні методи, які зрозумілі й зручні для учасників процесу, а отже дадуть практичні результати. Збір інформації варто здійснювати лише в тому обсязі та з тим ступенем деталізації, які потрібні для ухвалення обґрунтованого рішення.

Участь громадськості є запорукою успіху СЕО. Проект стратегії, плану або програми та звіт про стан довкілля потрібно довести до відома громадськості якомога раніше, найкраще — на момент формування робочої групи із СЕО. Залучення громадськості на ранньому етапі підвищить прозорість процесу СЕО, забезпечить можливість виявлення потенційного конфлікту інтересів різних соціальних груп, а також гарантуватиме розгляд пріоритетних для громадськості питань.

Вимоги до процесу стратегічного планування у зв'язку з проведенням СЕО набагато вищі, ніж до традиційних процесів планування соціально-економічного розвитку.

СЕО має бути частиною процесу розробки проектів ДДП, а процес стратегічного планування має базуватися на інтеграції економічних, соціальних, екологічних цілей і завдань розвитку міста чи регіону. Під час СЕО варто сконцентруватися на основних екологічних проблемах і питаннях, які виникають на певній стадії процесу розробки ДДП, — це допоможе провести СЕО компетентно, своєчасно та з найменшими витратами.

У цьому виданні використано фотографії з моніторингових візитів щодо вивчення стану впровадження стратегій розвитку міст, які були розроблені за підтримки Проекту ПРОМІС у містах-партнерах.

ПРОЕКТ «ПАРТНЕРСТВО ДЛЯ РОЗВИТКУ МІСТ»

вул. Щекавицька, 30/39, офіс 27, м. Київ, 04071

тел: +38 044 207 1282

e-mail: office@pleddg.org.ua

www.pleddg.org.ua